

مرکز پژوهش‌های اتاق ایران

پایش تحولات تجارت جهانی (گزارش بیست و هشتم)

در این شماره می‌خوانید:

- ناامیدی آمریکا از تغییر رفتار چین: استراتژی جایگزین آمریکا، کاهش دسترسی چین به بازار ایالات متحده و جایگزینی چین با سایر کشورهای دوست و بازسازی بنیان صنعتی و تولیدی آمریکا
- سوئیفت بریکس (چین، هند، روسیه، آفریقای جنوبی و برزیل): روسیه خواستار ایجاد آلترناتیوی در برابر سوئیفت از سوی کشورهای بریکس است
- بزرگترین پروژه تولید هیدروژن سبز در جهان در شهر هوشمند نوین در عربستان با همکاری آلمان به مرحله اجرا رسید: ایجاد زیرساخت مصرف هیدروژن به عنوان سوخت در صنعت حمل و نقل
- ترکیه می‌کوشد پیش از بهبود روابط ایران و عربستان سعودی رابطه خود را با ریاض عادی کند: افزایش ۲۵ درصدی صادرات ترکیه به عربستان
- پیش‌بینی سازمان تجارت جهانی: افت ۱۲ درصدی واردات ارمنستان، آذربایجان، بلاروس، قزاقستان، قرقیزستان، روسیه، تاجیکستان و ازبکستان

اردیبهشت ۱۴۰۱

شناسنامه گزارش

مرکز پژوهش‌های اتاق ایران

عنوان:

پایش تحولات تجارت جهانی
(گزارش بیست و هشتم)

مدیریت اقتصاد کلان و آینده پژوهی

تاریخ انتشار: اردیبهشت ۱۴۰۱

واژه‌های کلیدی: سازمان تجارت جهانی، seber bank، گروه ۷، بریکس، جایگزین سویفت، تولید هیدروژن، کشورهای مستقل مشترک المنافع

نشانی: تهران، خیابان طالقانی، نبش خیابان شهید موسوی (فرصت)، پلاک ۱۷۵

سلسله گزارش‌های "پایش تحولات تجارت جهانی" رویدادهای کلیدی در محیط ژئواکونومیک ایران را مورد بحث و بررسی قرار می‌دهد. در این قالب، رویدادهای کلیدی از منظر تاثیرگذاری بر دیپلماسی اقتصادی و موقعیت ژئواکونومیک ایران مورد توجه قرار می‌گیرند. هدف از تهیه این گزارش که به صورت ماهانه از سوی مرکز پژوهش‌های اتاق ایران منتشر خواهد شد ارائه تصویری روشن از محیط ژئواکونومیک ایران و فرصت‌ها و تهدیدهای ایران در این فضا است.

فهرست مطالب

۵	مقدمه
۶	تحولات جهانی
۱۱	تحولات منطقه‌ای
۱۳	داده‌های تازه

مقدمه

ایران در اقتصاد سیاسی بین‌الملل موقعیتی دوگانه دارد. از یک‌سو ارتباطات بین‌المللی این کشور به کمترین میزان در دهه‌های اخیر رسیده است. از دیگر سو کشور به‌صورت مضاعف از تحولات در محیط روانی و عملیاتی اقتصاد سیاسی بین‌الملل متأثر می‌شود. سلسله گزارش‌های "پایش تحولات تجارت جهانی"، با هدف بررسی رویدادهای با اهمیت از منظر تاثیرگذاری بر دیپلماسی اقتصادی و موقعیت ژئواکونومیک ایران، در دو لایه جهانی و منطقه‌ای به رشته تحریر درآمده است. در این گزارش، گلچینی از تحولات اخیر در دولایه جهانی و منطقه‌ای محیط ژئواکونومیک ایران مورد بحث و بررسی قرار گرفته‌اند.

تحولات جهانی

آمریکا از تغییر رفتار چین ناامید شده است

نماینده تجاری ایالات متحده اخیرا اعلام کرده است که سیاست‌های تجاری این کشور در قبال چین در حال تغییر پارادایمی است بدان معنا که ایالات متحده برخلاف گذشته دیگر تلاشی برای تغییر رفتار تجاری چین و سوق دادن این کشور به سوی رعایت استانداردهای تجارت جهانی و قواعد سازمان تجارت جهانی نخواهد کرد زیرا این اقدامات تاکنون بی نتیجه بوده است. از طرف دیگر نماینده تجاری آمریکا اعلام کرده است که ایالات متحده به سوی "طلاق تجاری" از چین نیز حرکت نخواهد کرد زیرا این موضوع را برخلاف منافع ایالات متحده، شهروندان این کشور و منافع نظام تجارت جهانی می‌داند. اما به تلاش‌ها برای کاهش دسترسی چین به بازار ایالات متحده و جایگزینی چین با سایر کشورهای دوست و متحد ایالات متحده در بازار داخلی این کشور ادامه خواهد داد. افزون بر این بر مبنای آنچه نمایندگی ایالات متحده گفته است این کشور بر صنعتی کردن مجدد اقتصاد ایالات متحده تمرکز خواهد کرد، به گونه‌ای که بنیان صنعتی ایالات متحده که در سال‌های اخیر تحت تاثیر رشد چین کشورهای آسیایی از بین رفته است و نوعی صنعت زدایی گسترده در این کشور رخ داده است احیا شود و به تدریج ایالات متحده بنیان صنعتی و تولیدی خود را بازسازی نماید. اقدام دیگری که از این منظر در اولویت ایالات متحده قرار دارد تمرکز بر افزایش سرمایه گذاری در اقتصاد این کشور، ارائه مشوق‌های جدید به سرمایه گذاران در حوزه تولید صنعتی با هدف مقابله با نفوذ فزاینده چین در اقتصاد این کشور و به طور کلی در اقتصاد جهانی است. تغییر پارادایمی سیاست تجاری ایالات متحده در قبال چین به تدریج بر اقتصاد سیاسی بین الملل و بویژه فرایند جهانی شدن تاثیرات مهم و البته منفی خواهد داشت.

سایه جنگ اوکراین بر سر سازمان تجارت جهانی

سازمان تجارت جهانی که در پیامد جنگ تجاری چین و آمریکا آسیب دیده است، به طور فزاینده ای در معرض کشمکش‌های روسیه و غرب قرار می‌گیرد. تنش شدید میان نمایندگان غرب و نماینده روسیه در این سازمان بر کارکردهای روزمره آن تاثیر منفی گذاشته است. نمایندگان طیفی از کشورهای اروپایی و آمریکا حتی حاضر نیستند در جلسات با نماینده روسیه حضور یابند. حتی برخی کشورهای غربی بویژه آمریکا خواستار اخراج روسیه از این نهاد شده اند. از طرفی روسیه مادامی که در این سازمان عضویت دارد می‌تواند مانع اجماع بر سر موضوعات جدید تجارت

جهانی شود و عملاً کارکرد سازمان را تحت الشعاع قرار دهد. دوازدهمین کنفرانس وزرای عضو این سازمان که در میانه ژوئن ۲۰۲۲ برگزار خواهد شد احتمالاً تحت تاثیر جنگ اوکراین خواهد بود. از همین رو امیدواری چندانی به نایج حاصل از این کنفرانس وجود ندارد.

چین نگران امنیت غذایی

تداوم جنگ در اوکراین چین را به طور فزاینده ای نگران امنیت غذایی کرده است. تامین امنیت غذایی به یکی از دستور کارهای کلیدی حزب کمونیست بدل شده و رییس جمهور این کشور بر خوداتکایی در تامین نیازهای غذایی مردم این کشور تاکید کرده است. پیش از آغاز جنگ اوکراین چین عمدتاً به دلیل تنش‌های فزاینده با غرب استراتژی توسعه اقتصادی خود را به چرخه دوگانه تغییر داده بود. در این چرخه خود اتکایی، کاهش وابستگی به غرب در برخی حوزه‌ها به ویژه امنیت غذایی و امنیت انرژی و گسترش روابط با جهان در حال توسعه به ویژه روسیه برای تامین امنیت غذایی و انرژی مورد تاکید قرار گرفته بود.

جنگ اوکراین امنیت انرژی و امنیت غذایی چین را در مخاطره قرار داده زیرا روسیه به عنوان یکی از تامین کنندگان کلیدی، تحریم شده و جنگ توان تولید و صادرات روسیه را کاهش داده است. اکنون چین در حوزه مواد غذایی بیش از گذشته به استرالیا کانادا و آمریکا وابسته است و به طور فزاینده نگران استفاده سیاسی غرب از مواد غذایی به عنوان اهرمی علیه این کشور می‌شود. در دوره ترامپ ایالات متحده از منع صادرات سویا به چین به عنوان اهرمی علیه این کشور استفاده کرد.

افزون بر این تغییرات اقلیمی باعث شده تولید غلات در چین نیز با مشکلات بیشتری مواجه گردد. حزب کمونیست به سختی در تلاش است تا امنیت غذایی مردم این کشور را که عاملی مهم در حفظ مشروعیت آن نیز محسوب می‌شود به هر وسیله ممکن تامین نماید.

شرکت‌های بزرگ چینی واردات نفت از روسیه را متوقف می‌کنند

خبرگزاری رویترز مدعی است که شرکت‌های بزرگ نفتی چین شامل Sinopec, CNOOC, PetroChina, Sinochem تا پایان قراردادهای موجود با شرکت‌های روسی، از روسیه نفت وارد می‌کنند، اما قرارداد جدیدی با این کشور منعقد نخواهند کرد. توقف خرید نفت از روسیه توسط شرکت‌های بزرگ چینی نگرانی این شرکت‌ها از تحریم‌های ایالات متحده است. شرکت‌های بزرگ نفتی چین در سراسر جهان فعالیت دارند. تحریم‌های ایالات متحده می‌تواند ضربات جبران ناپذیری به آنها وارد نماید.

شرکت‌های کوچک چینی همچنان به واردات نفت از روسیه ادامه می‌دهند. روسیه دومین صادرکننده بزرگ نفت به چین است و در ۲۰۲۱ حدود ۱۵ درصد واردات نفتی چین را تامین کرده است. چین به روسیه به عنوان کشوری کلیدی در امنیت انرژی خود می‌نگرد و شرایط جدید برای این کشور نگران‌کننده است. در صورت تداوم تحریم‌های آمریکا علیه روسیه، واردات نفت از این کشور توسط چین با دشواری‌های فزاینده‌ای مواجه خواهد بود.

سویفت بریکس ایجاد می‌شود؟

هفته گذشته اجلاس وزرای مالی گروه بریکس (چین، هند، روسیه، آفریقای جنوبی و برزیل) به ریاست چین برگزار شد. در این اجلاس وزیر مالیه روسیه خواستار ایجاد آلترناتیوی در برابر سویفت از سوی کشورهای بریکس شد. او با اشاره به تحریم‌های غرب علیه روسیه که موجب آشفتگی در اقتصاد جهانی شده و احتمال سرایت این تحریم‌ها به سایر اعضای بریکس خواستار شکل دهی به نظام جدید مبادلات مالی شد. وزیر مالیه روسیه از اعضای بریکس خواست اقدامات در حوزه‌های ذیل را سرعت بخشند: استفاده از ارزهای ملی در واردات و صادرات، اتصال سیستم‌های پرداخت و کارت‌های بانکی، ایجاد سیستم سویفت بریکس و ایجاد آژانس اعتبارسنجی بریکس. سایر کشورهای عضو بریکس هنوز واکنش روشنی به پیشنهاد روسیه نشان نداده‌اند و تنها بانک‌های مرکزی این کشورها با انجام آزمایش سواپ ارزی موافقت کردند.

تحریم‌های روسیه و واکنش‌های این کشور

- ایالات متحده seber bank بزرگترین بانک روسیه را به طور کامل تحریم کرده است. seber bank حدود ۳۰ درصد کل دارایی‌های بانکی روسیه را در اختیار دارد و نقش کلیدی در اقتصاد روسیه ایفا می‌کند. آلفا بانک به عنوان یکی دیگر از بانک‌های بزرگ روسیه نیز تحریم شده است. آلفا بانک بزرگترین بانک خصوصی روسیه محسوب می‌شود. افزون بر این طیف جدیدی از شرکت‌های بزرگ دولتی روسیه نیز در لیست تحریم ایالات متحده قرار گرفتند. همچنین ایالات متحده هر گونه سرمایه‌گذاری در اقتصاد روسیه را ممنوع کرده است. در پیامد این تحریم‌ها دارایی این دو بانک از سوی ایالات متحده ضبط خواهد شد و شهروندان ایالات متحده اجازه تعامل با این بانک‌ها را نخواهند داشت.

- اتحادیه اروپا نیز اعلام کرده است در ششمین بسته تحریمی علیه روسیه Seber بانک را هدف تحریم قرار خواهد داد. این بانک پیش از این به دلیل نیاز به تداوم واردات نفت و گاز روسیه به اروپا مورد تحریم قرار نگرفته بود. با تحریم این بانک تنها گازپروم بانک همچنان حق فعالیت در

اروپا را خواهد داشت و خرید نفت و گاز روسیه از طریق این بانک انجام خواهد شد. افزون بر این صنعت نفت روسیه نیز هدف تحریم‌های آینده اتحادیه اروپا خواهد بود. البته رئیس کمیسیون اتحادیه اروپا اعلام کرده است که تحریم‌های نفتی روسیه به گونه‌ای طراحی خواهد شد که آسیب کمتری به اقتصادهای اروپایی وارد شود. در درون اتحادیه اروپا برای تحریم نفتی روسیه اختلاف نظرهای جدی وجود دارد. کشورهایمانند آلمان و ایتالیا چندان نظر مثبتی به تحریم نفتی روسیه ندارند.

- دولت بریتانیا نیز هماهنگ با آمریکا دارایی‌های Seber بانک روسیه را را ضبط کرد، ۸ نفر افراد ذی نفوذ در ساختار اقتصادی و سیاسی روسیه موسوم به الیگارش‌ها که در صنایعی همچون کود شیمیایی، نفت، گاز، ماشین‌های سنگین و الماس فعالیت داشتند را تحریم کرد. بریتانیا همچنین وعده داده است از پایان سال ۲۰۲۲ واردات زغال سنگ از روسیه را متوقف کند و هرگونه سرمایه گذاری در اقتصاد روسیه را ممنوع نماید. سرمایه‌گذاران بریتانیایی تا سال ۲۰۲۲ ۱۴.۴ میلیارد دلار در اقتصاد روسیه سرمایه گذاری کردند. همچنین از پایان سال جاری میلادی صادرات تجهیزات کلیدی پالایشگاه‌ها و کاتالیست‌های نفتی را به روسیه ممنوع خواهد کرد.

- سوییس ۸,۳ میلیارد دلار از دارایی‌های شرکت‌ها و دولت روسیه را در مناطق مختلف این کشور بلوکه کرده است.

- استرالیا ۱۴ شرکت دولتی روسیه از جمله گازپروم را در لیست تحریم قرار داد
- شرکت میتسوبیشی به فعالیت‌های خود در روسیه پایان داد. این شرکت از تولید کنندگان مهم خودرو در بازار روسیه بود. پیش از این شرکت رنو نیز فعالیت در روسیه را متوقف کرده بود.

واکنش‌های روسیه

- مهمترین اقدام روسیه برای مقابله با تحریم‌های اخیر، وادار کردن کشورهای غیر دوست به پرداخت بهای گاز صادراتی به پول ملی این کشور بوده است. چندی پیش رئیس‌جمهور روسیه در فرمانی به کشورهای غیر دوست شامل اتحادیه اروپا و طیف دیگری از کشورهای غربی اولتیماتوم داد تا از ۳۱ مارس ۲۰۲۲ بهای گاز صادراتی این کشور را به روبل پرداخت نمایند. گروه ۷ بلافاصله این تصمیم را رد کرد و کشورهای اروپایی در برابر آن موضع منفی گرفتند. تا لحظه نگارش این گزارش هیچ کشور مهمی به التیماتوم روسیه اعتنایی نکرده است. ارمنستان اعلام کرده است که بهای گاز صادراتی روسیه را به روبل پرداخت می‌کند و در اتحادیه اروپا نیز مجارستان از موافقت خود با پرداخت بهای گاز به ارز ملی روسیه سخن گفته است.

بی‌اعتنایی کشورها به اولتیماتوم پوتین روسیه را وادار به تغییر موضع کرده است. مقامات گازپروم

اخیراً اعلام کردند که این شرکت همچنان به صادرات گاز به اروپا از طریق اوکراین ادامه می‌دهد. بر مبنای داده‌های ارائه شده توسط مقامات این شرکت، روسیه در ماه آوریل به طور متوسط روزانه ۵۷ میلیون متر مکعب گاز از طریق اوکراین به اتحادیه اروپا صادر کرده است. البته این میزان نیمی از صادراتی است که در وضعیت نرمال روسیه از طریق اوکراین به اروپا صورت داده است. میانگین صادرات روزانه گازپروم به اروپا از طریق اوکراین ۱۰۹ میلیون مترمکعب بوده است.

از زمان حمله روسیه به اوکراین کشورهای اروپایی اقدامات مختلفی برای کاهش وابستگی به گاز روسیه صورت داده‌اند و همین امر باعث شده تا میزان صادرات روسیه به این کشورها افت قابل توجهی داشته باشد. آلمان بزرگترین واردکننده گاز از روسیه پیش از بحران اوکراین حدود ۵۵ درصد گاز خود را از روسیه تامین می‌کرد در حالی که در هفته‌های اخیر این میزان به ۴۰ درصد کاهش یافته است. رئیس‌جمهور روسیه هم اخیراً به اقدامات اتحادیه اروپا برای کاهش وابستگی به گاز روسیه واکنش نشان داده و آن را توهّم خوانده است. البته او تأکید کرده است روسیه بر توسعه صادرات گازی خود در شرق و جنوب آسیا متمرکز خواهد شد که منظور او احتمالاً بازار چین و بازار هند است.

بر مبنای آمارهایی که دولت روسیه ارائه کرده است، مبادله به یوان در تبادلات بانکی این کشور اوج گرفته است. بر مبنای این آمارها میزان مبادلات به یوان در سال ۲۰۲۱ حدود ۱۵ درصد بوده است که در ماه‌های نخست سال جاری به ۳۰ درصد افزایش یافته است. تقاضا برای افتتاح حساب به یوان در بانک‌های روسیه بین ۵ تا ۱۰ برابر افزایش یافته است.

مقامات راه‌آهن روسیه از افزایش ۲۷ درصدی مبادلات ریلی بین این کشور و چین خبر دادند. این افزایش می‌تواند به معنای سرعت گرفتن روند تجارت دو کشور در پیامد تحریم‌های شدید علیه روسیه باشد. در شرایطی که اتحادیه اروپا تحریم‌های فزاینده علیه روسیه اعمال می‌کند و تقریباً مسیرهای حمل و نقل ریلی بین دو طرف قطع شده است. چین بدل به مهمترین شریک تجاری روسیه شده و حجم تجارت دو کشور به سرعت رو به افزایش است. در سه ماهه نخست سال ۲۰۲۲ حجم تجارت چین و روسیه نسبت به مدت مشابه سال ۲۰۲۱، ۳۰ درصد افزایش یافت. ذکر این نکته ضروری است که چین بانک‌های بزرگ و شرکت‌های بزرگ خود را از تجارت با روسیه منع کرده است و عمدتاً شرکت‌های کوچک و متوسط در این حوزه فعالیت دارند. دولت روسیه سهمیه‌های صادراتی جدید بر صادرات گندم و کودهای شیمیایی اعمال کرده است.

تحولات منطقه‌ای

آغاز عملیات اجرایی بزرگترین پروژه تولید هیدروژن جهان در عربستان

عربستان اعلام کرد بزرگترین پروژه تولید هیدروژن سبز در جهان در شهر هوشمند نوین کشور به مرحله اجرا رسیده است. این پروژه با مشارکت شرکت‌های سعودی و آلمانی و با سرمایه‌گذاری ۵ میلیارد دلاری تا ۲۰۲۶ به پایان خواهد رسید. این پروژه برای تولید هیدروژن به ۴.۳ گیگاوات انرژی نیاز دارد که تمامی آن از تجدیدپذیر تامین می‌شود. در طول روز انرژی خورشیدی منابع لازم را تامین می‌کند و در طول شب از انرژی بادی بهره گرفته می‌شود. محصولات این پروژه راهی بازار جهانی خواهد شد. تبدیل شدن کربن زدایی به یکی از اولویت‌های کلیدی دولت‌ها، هیدروژن را به منبعی برای جایگزینی تدریجی سوخت‌های فسیلی بدل کرده است. افزون بر این عربستان سعودی نیز ایجاد زیرساخت مصرف هیدروژن به عنوان سوخت در صنعت حمل و نقل خود را در دستور کار قرار داده است.

حمایت ۲۲ میلیارد دلاری شورای همکاری خلیج فارس از مصر

مقامات اقتصادی مصر اعلام کردند کشورهای عربستان، قطر و امارات با حمایت ۲۲ میلیارد دلاری از اقتصاد مصر در شرایط دشوار کنونی موافقت کردند. این حمایت در قالب ارائه وام، ودیعه در بانک مرکزی و به ویژه سرمایه‌گذاری در اقتصاد مصر محقق خواهد شد. بحران اوکراین بر اقتصاد شکننده مصر تأثیرات منفی قابل توجهی داشته است. از یک سو صنعت توریسم این کشور را که توریست‌های روسی نقش مهمی در رونق آن داشتند با رکود مواجه کرده است و از طرف دیگر با بالا رفتن شدید قیمت گندم و وابستگی قابل توجه این کشور به واردات گندم از روسیه، اقتصاد این کشور به سرعت تأثیرات منفی جنگ را تجربه می‌کند. در چنین شرایطی نیاز مصر به کمک کشورهای شورای همکاری بیش از گذشته است. این در حالی است که کشورهای شورای همکاری خلیج فارس در پی افزایش قیمت نفت از شرایط مالی بسیار بهتری نسبت به گذشته برخوردارند. حمایت ۲۲ میلیارد دلاری کشورهای شورای همکاری از مصر راه را برای تعمیق روابط دو طرف و وابستگی بیشتر مصر به سیاست‌های منطقه‌ای شورای همکاری خلیج فارس فراهم می‌آورد.

افزایش ۲۵ درصدی صادرات ترکیه به عربستان

صادرات ترکیه به عربستان در سه ماهه نخست سال ۲۰۲۲ حدود ۲۵ درصد نسبت به مدت مشابه در سال ۲۰۲۱ افزایش یافته است. این افزایش در حالی صورت می‌گیرد که رئیس‌جمهور

ترکیه خود را برای دیدار از عربستان سعودی در هفته‌های آینده آماده می‌کند. این دیدار می‌تواند به معنای کاهش تنش‌ها در روابط دو کشور باشد. روابط عربستان سعودی و ترکیه تحت تاثیر رقابت‌های منطقه‌ای به ویژه پرونده قتل جمال خاشقچی در سال‌های اخیر به شدت تیره شده، اما از چند ماه گذشته رایزنی‌های فشرده برای کاهش تنش‌ها و عادی سازی روابط در جریان بوده است.

پس از اقدامات افشاگرانه ترکیه در جریان قتل جمال خاشقچی و تلاش این کشور برای فشار بر عربستان سعودی، ریاض نوعی تحریم غیررسمی علیه کالاهای صادراتی ترکیه اعمال کرد به گونه‌ای که صادرات ترکیه در سال ۲۰۲۱ به این کشور ۹۲ درصد نسبت به سال ۲۰۲۰ کاهش یافت. هنوز میزان صادرات ترکیه به عربستان چندان احیا نشده است ولی روند رو به رشد می‌تواند نشانه‌ای از پایان تحریم غیر رسمی عربستان علیه ترکیه باشد. بحران اقتصادی شدید ترکیه نیاز این کشور به بازار کشورهای عربی و منابع مالی آنان را افزایش داده است. پیش از این ترکیه روابط خود با امارات را عادی سازی کرد و موفق به انعقاد قرارداد ۵ میلیارد دلاری سوآپ ارزی با این کشور شد. امارات همچنین وعده فعال کردن صندوق ۱۰ میلیارد دلاری سرمایه گذاری در ترکیه را داد، صندوقی که تحت تاثیر تنش‌ها فعالیت آن متوقف شده بود. انکارا امیدوار است در فرایند تنش زدایی با عربستان به دستاوردهای مشابهی دست یابد. افزون بر این در لایه منطقه‌ای، ترکیه نگران بهبود روابط ایران و عربستان سعودی است و می‌کوشد پیش از بهبود روابط ایران و عربستان سعودی رابطه خود را با ریاض عادی نماید.

ترکیه در پی جذب توریست‌های روس

دولت ترکیه می‌کوشد تا بحران اوکراین را از تهدیدی مهم به فرصتی برای توسعه صنعت توریسم خود که به شدت در بحران قرار دارد بدل نماید. این راستا دولت ترکیه به ۳۰۰ میلیون دلار وام در اختیار آژانس‌های مسافرتی کشور که در حوزه روسیه فعالیت می‌کنند قرار داده است تا تعداد بیشتری از توریست‌های روسی را راهی شهرهای ترکیه نمایند. افزون بر این شرکت ترکیش ایرلاین با آژانس‌های مسافرتی این کشور برای جابجایی ۱,۵ میلیون نفر از توریست‌های روسی در سال جاری به توافق رسیده است. شرکت پگاسوس دومین خط هوایی بزرگ ترکیه نیز ۵۰۰ هزار صندلی به توریست‌های روسی در سال جاری اختصاص داده است. اوکراین و روسیه سهم ۲۵ درصدی در صنعت توریسم ترکیه دارند. جنگ اوکراین تهدید مهم برای صنعت توریسم ترکیه محسوب می‌شود.

داده‌های تازه

برآورد سازمان تجارت جهانی از آثار جنگ اوکراین

سازمان تجارت جهانی در گزارش جدید خود در مورد تأثیرات جنگ اوکراین بر تجارت جهانی هشدار داده است. در این گزارش تأکید شده که جنگ اوکراین می‌تواند روند رشد شکننده تجارت جهانی را با ریسک‌های قابل توجهی مواجه سازد. نکات کلیدی این گزارش عبارتند از:

۱- حجم تجارت کالایی جهان در سال ۲۰۲۲ سه درصد رشد خواهد کرد که نسبت به برآورد قبلی این سازمان قدری کاهش نشان می‌دهد. در برآورد قبلی سازمان، رشد تجارت کالایی در جهان ۴.۷ درصد برآورد شده بود. رشد تجارت کالایی در جهان در سال ۲۰۲۳ حدود ۳.۴ درصد برآورد شده است. اما در گزارش اشاره شده است که روند تحول در جنگ اوکراین می‌تواند بر این برآوردها تأثیر بگذارد.

۲- تولید ناخالص داخلی جهان در سال ۲۰۲۲ حدود ۲.۸ درصد خواهد کرد. رشد تولید ناخالص داخلی جهان در سال ۲۰۲۱ ۵.۷ درصد داشت. تولید ناخالص داخلی جهان در سال ۲۰۲۳ در صورت تداوم تنش‌های ژئوپلیتیک و ابهامات اقتصادی حدود ۳.۲ درصد خواهد بود.

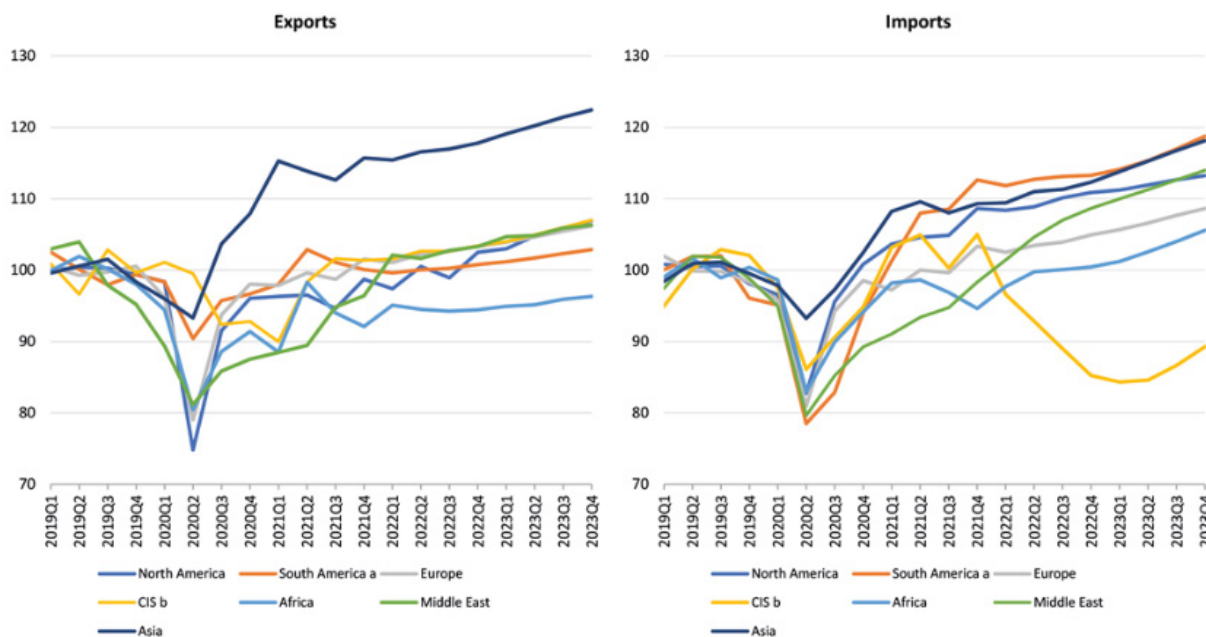
۳- اما مهمترین نکته گزارش از منظر منافع تجاری ایران آنکه واردات کشورهای مستقل مشترک المنافع در ۲۰۲۲ به شدت کاهش خواهد یافت. منطقه کشورهای مشترک مستقل مشترک المنافع شامل ارمنستان، آذربایجان، بلاروس قزاقستان، قرقیزستان، روسیه، تاجیکستان و ازبکستان که بخش مهمی از محیط همسایگی را در بر می‌گیرد در سال ۲۰۲۲ شاهد افت ۱۲ درصدی در میزان واردات و کاهش ۷.۹ درصدی در تولید ناخالص داخلی خواهد بود.

اما صادرات این منطقه حدود ۴.۹ درصد رشد خواهد کرد، عمدتاً به دلیل آن که وابستگی سایر کشورها به نفت و گاز روسیه تداوم خواهد یافت. نمودارهای ذیل روند تحول در واردات و صادرات مناطق مختلف تا ۲۴-۲۳ را نشان می‌دهند. افت واردات کشورهای مشترک المنافع چشمگیر است. ۳- حجم تجارت کالایی در جهان در سال ۲۰۲۱ حدود ۹.۸ درصد افزایش یافت. ارزش تجارت کالایی در سال ۲۰۲۱ با ۲۶ درصد افزایش به ۲۲.۴ تریلیون دلار رسید. ارزش تجارت خدمات با ۱۵ درصد رشد در سال ۲۰۲۱ به ۵.۷ تریلیون دلار افزایش یافت. تجارت خدمات نیز از جنگ اوکراین متأثر شده است، به ویژه حوزه حمل و نقل دریایی و حوزه حمل و نقل هوایی از این بحران ضربه خورده‌اند.

نمودار ۱- روند تحول در صادرات و واردات مناطق مختلف

Chart 3: Merchandise exports and imports by region, 2019Q1-2023Q4

Volume index, 2019=100

گزارش هشدار دهنده بانک جهانی در مورد اقتصاد افغانستان

گزارش جدید بانک جهانی در مورد وضعیت اقتصادی افغانستان هشدار دهنده است. برآوردهای این گزارش نشان می‌دهد که افغانستان یکی از بدترین بحران‌های اقتصادی خود در دهه‌های اخیر را تجربه می‌کند. فروپاشی دولت، قطع بخش اعظم کمک‌های جامعه جهانی و برآمدن طالبان باعث شده تا اقتصاد این کشور در سال ۲۰۲۲ حدود ۳۰ درصد نسبت به سال ۲۰۲۰ کوچک شود و روند رشدی که از ۲۰۰۷ داشته است متوقف و بلکه معکوس گردد.

اثرات ترکیبی چالش‌های همچون افزایش فقر، رشد سریع جمعیت و تغییرات اقلیمی ریسک‌های بنیادینی برای اقتصاد افغانستان، منطقه و جهان ایجاد کرده است. از منظر بانک جهانی این چالش‌ها عبارتند از

۱- گسترش فقر و بحران انسانی که مقابله با آن نیازمند هزینه سنگین و مداخله جامعه جهانی است.

۲- آوارگی داخلی و خارجی جمعیت عظیم این کشور که در فقدان چشم انداز و فرصت‌های اقتصادی و آسیب‌پذیری این کشور در برابر بلایای طبیعی احتمالاً رخ خواهد داد و بر اقتصادهای

منطقه تاثیرات منفی قابل توجهی خواهد داشت.

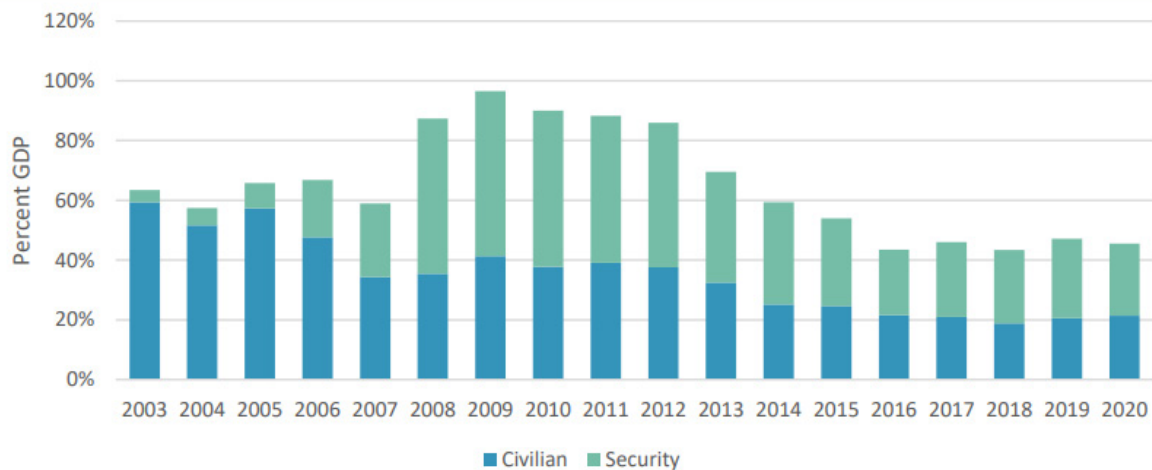
۳- این وضعیت اقتصادی می‌تواند ریسک درگیری درونی در افغانستان و درگیری این کشور با همسایگان بر سر منابع طبیعی را افزایش دهد.

نمودارهای ذیل بخشی از وضعیت اقتصاد بحران زده افغانستان را نشان می‌دهند. همانگونه که نمودار شماره ۲ نشان می‌دهد اقتصاد افغانستان به شدت به کمک‌های بین‌المللی وابسته بوده تا جایی که در ۲۰۲۰ حدود ۵۰ درصد تولید ناخالص داخلی این کشور را کمک‌های بین‌المللی تشکیل دادند. با برآمدن طالبان کمک‌های جامعه بین‌المللی بسیار کاهش یافته و این کشور تحت تحریم قرار گرفته است.

نمودار ۲ - سهم گرنت‌های بین‌المللی در تولید ناخالص داخلی افغانستان

Figure 2: International grants to Afghanistan have consistently remained at very high levels

Grants as percentage of GDP

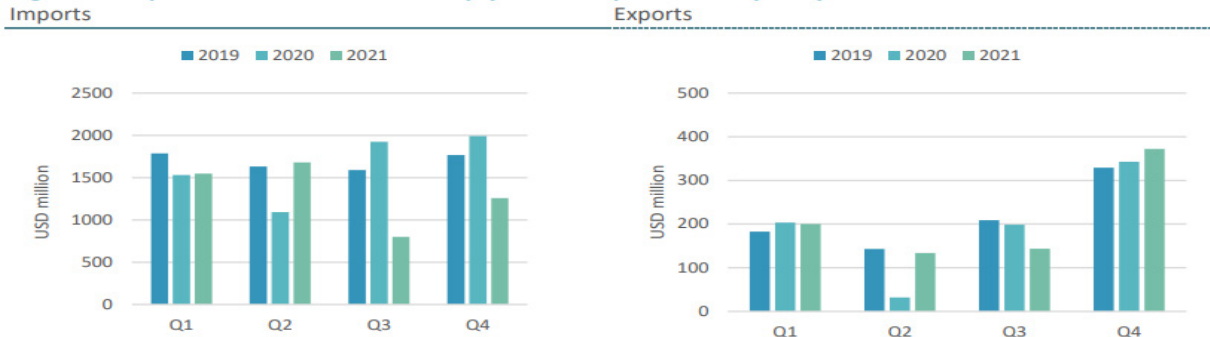

Source: World Bank staff estimates

یکی از حوزه‌های تاثیرگذاری زوال اقتصادی افغانستان بر واردات این کشور بوده است. همانگونه که نمودار ۳ نشان می‌دهد واردات این کشور در ۲۰۲۱ نسبت به دو سال قبل از آن به صورتی آشکار کاهش یافته است.

نمودار ۳ - کاهش واردات و افزایش صادرات افغانستان در سال‌های اخیر

Figure 9: Imports have contracted sharply, while exports have quickly recovered

Source: NSIA

Source: NSIA

سرعت گرفتن زوال اقتصادی افغانستان برای ایران پیامدهای منفی مهمی خواهد داشت. نه تنها ظرفیت یکی از بازارهای مهم صادراتی ایران در محیط همسایگی به سرعت کاهش می‌یابد، بلکه این کشور در آستانه فاجعه اقتصادی قرار گرفته است و بحران پناهجویان ایران را به شدت تهدید می‌کند. بخش عظیمی از جمعیت افغانستان در معرض فقر مطلق و گرسنگی قرار گرفته‌اند و جامعه جهانی نیز کمک‌های چندانی به این کشور ارائه نمی‌کند. چنین شرایطی سیل آوارگان به درون ایران و پاکستان ادامه خواهد یافت و تأثیرات نامطلوب آن بر اقتصاد کشور تشدید خواهد شد.